
Секція
"ТЕОРЕТИЧНА ТА ПРИКЛАДНА ЕТИКА"

М. А. Абисова, канд. філос. наук, доц., НАУ, Київ
Nora_@bigmir.net

ЕТИКА ДИСКУРСУ В КОНТЕКСТІ ДИСКУСІЇ
МІЖ ЛІБЕРАЛАМИ ТА КОМУНІТАРИСТАМИ

Важливою особливістю нинішньої епохи є скепсис щодо можливості публічного обговорення питання природи суспільних цінностей, обумовлений, з одного боку, зростанням культурних протиріч у реаліях сучасного мультикультурного світу, а з іншого, деградацією традиційних чеснот всередині більш-менш гомогенних соціальних груп. Такий стан справ актуалізує звернення до етики дискурсу Ю. Габермаса як спроби обґрунтування етики у формі моральної аргументації, здатної зайняти критичну позицію відносно існуючих норм.

Мета дослідження полягає в аналізі концепції етики дискурсу Ю. Габермаса крізь призму дискусії між лібералами та комунітаристами з проблемами моральних засад сучасних демократичних суспільств, початком якої вважається вихід у 1971 році "Теорії справедливості" Дж. Ролза. Автор монографії з позиції кантівської деонтології розробляє змістовні принципи справедливості. Застосована ним методологія одночасно традиційна й оригінальна: теорія суспільної угоди отримує доповнення у вигляді математичної теорії ігор. Основним принципом демократії Дж. Ролз називає практику "публічного застосування розуму" [Современный либерализм : Ролз, Берлин, Дворкин, Кимлика, Сэндел, Тейлор, Уолдрон. – М. : Прогресс-традиция, Дом интеллектуальной книги, 1998. – С. 53].

Принципи та ідеї, запропоновані Дж. Ролзом у новому варіанті суспільної угоди, базуються на засадах раціонального прийняття та егалітаризму, а, отже, мають універсальне значення. Деонтологічний лібералізм як теоретичне обґрунтування теорії справедливості Ролза викликав неприйняття з боку комунітаристів. На відміну від лібералів, що перебувають на позиціях морального універсалізму І. Канта, комунітаристи орієнтуються на Аристотелеву етику доброго життя. Ліберальній концепції абстрактного індивіда, що реалізує свій незалежний від соціальних зв'язків вибір, комунітарист М. Сендел протиставляє ідею особистості, конституційованої прихильностями, зумовленими соціальною ідентичністю [Там же. – С. 215]. Отже, значення будь-яких благ соціально обумовлені, їх цінність визначається спільнотою у процесі інтерпретації. Це означає, що необхідно відмовитися від принципу неупередженості, політкоректності, нейтральності при обговоренні проблем спільного життя і визнати важливість і цінність певних чеснот у створенні солідарного суспільства.

Втім, одразу постає питання, у який спосіб можливе мирне співіснування спільнот, кожна з яких керується власними імперативами. На думку, Ю. Габермаса труднощі комунітаризму долаються етикою дискурсу, яка звертається не до партикуляризму локальних спільнот, а ґрунтується на визнанні необмеженої спільноти мовців, пов'язаних між собою мережею симетричних відносин. Намагаючись розробити моральний принцип, еквівалентний принципу індукції в науково-пізнавальному дискурсі, Ю. Габермас зазначає: "Всі когнітивні етики мають у своїй основі ті принципи, що містяться у категоричному імперативі Канта" [*Habermas J. Moral bewußtsein und kommunikatives Handeln.* – Frankfurt a/M. : Suhrkamp Verlag, 1983. – S. 207]. Однаку дискурсивній етиці місце категоричного імперативу займає процедура моральної аргументації, відповідно до якої лише ті норми можуть претендувати на значимість, які отримують схвалення всіх можливих учасників практичного дискурсу.

Норми, які мають силу, наслідки й побічні дії, що випливають із загального їх дотримання за умови задоволення інтересів кожного, мають бути прийнятними для усіх без виняткувнаслідок консенсусу. Для досягнення консенсусу сучасне суспільство має, на думку Ю. Габермаса, базуватися на методах універсалістської етики справедливості, що характеризує ліберальний підхід до прав людини, який розглядає всіх індивідів рівними, незалежно від їх етнічної, національної, расової, статевої або класової належності. Лише за дотримання цих принципів можливий процес непорушеної комунікації або інтеракції на основі інтерсуб'єктивності. Умовою дотримання даних принципів виступають комунікативна компетентність суб'єктів і певний рівень розвитку моральної свідомості. Концепція комунікативної компетенції є подальшим розвитком кантівської концепції повноліття або зрілості суб'єкту. Однак у Канта це поняття монологічно. Габермас розширює дане поняття, вводячи у теорію етики дискурсу принципи автономності й універсальності: "... структура комунікації виключає будь-який вихідний ззовні або зсередини примус, що впливає на процес розуміння, окрім кращого аргументу, і нейтралізує всі мотиви, окрім спільного пошуку істини" [*Хабермас Ю. Моральное сознание и коммуникативное действие.* – СПб. : Наука, 2001. – С. 207].

Основними принципами етики дискурсу, поряд із принципами когнітивізму, універсалізму, формалізму й справедливості, Габермас називає принцип солідарності. Він пише: "Ми є тими, хто ми є, за допомогою відношень з іншими. Тому наша морально виправдана мета немінуче стає суспільною метою як за змістом, так і за формою. Солідарність обумовлює універсальність моральних суджень і є підставою для твердження, що думка всіх є загальною думкою..." [*Хабермас Ю. Демократия, солидарность и европейский кризис* [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://gefter.ru/archive/9221>]. Виходячи із цього, Ю. Габермас робить висновок: обов'язковий характер норм полягає в тому, що вони втілюють собою загальні інтереси і шляхом дотримання цих інтересів одночасно здійснюється автономія та благополуччя кожного й

благополуччя суспільного колективу. Отже, загальний інтерес – не тільки інтерес спільності, але й дотримання інтересів кожного без порушення інтеграції інтерсуб'єктивно розподіленого життєвого світу.

Підводячи підсумок, слід зазначити, що у дискусії з приводу моральних засад суспільного буття комунітаристи протиставляють: універсальній етиці лібералізму партикулярну етику локальних соціальних груп; безособовим принципам та обов'язкам особисту добродійність; свободі обирати ту чи іншу форму справедливості – групові проекти щасливого життя; гетерогенному суспільству – гомогенну спільноту. На думку Ю. Габермаса, крайнощі лібералізму та комунітаризму можуть бути зняті у його етиці дискурсу, яка дозволяє замінити договірну етичну модель моделлю інтерсуб'єктивного волевиявлення в умовах вільного раціонального дискурсу, що гарантує перехід від політики "включення" індивідуальних та групових відмінностей до політики "визнання" їх права на існування як інших.

А. Н. Авдєнков, студ., НИУ ВШЭ, Москва, Росія

andrey.avdeenkov@gmail.com

АНАЛИТИЧЕСКАЯ ФИЛОСОФИЯ И ПОЛИТИЧЕСКАЯ ТЕОРИЯ: СУЩЕСТВУЮТ ЛИ ПРЕПЯТСТВИЯ ДЛЯ СОТРУДНИЧЕСТВА?

Идея о том, что философия в целом или же политическая философия в частности находится в кризисе, вряд ли может удивить того, кто профессионально (или квази-профессионально) занимается изучением этих областей знания. Кризис в философии или в политической философии многими исследователями трактуется (и во многом справедливо) как нечто ставшее обыденным, как то, что сопровождает философию, в ее разных "ипостасях", включая размышление о политическом, на протяжении всего существования этой "области культуры". Едва ли будет преувеличением утверждать, что почти каждый мыслитель был чем-то недоволен предшествующей философской традицией и старался – при наличии у него соответствующих амбиций и определенного профессионального таланта – эту традицию либо побороть и переосмыслить, либо и вовсе отбросить.

Совсем другое дело – утверждение о смерти философии (политической философии). Если кризис трактовался как патологическое состояние, которое необходимо исправить, то провозглашение смерти – это окончательный диагноз, исправлению не подлежащий. Именно поэтому тезис о смерти политической теории, озвученный в середине XX века устами П. Ласлетта, Д. Истона, А. Коббана, Л. Штрауса и др., был воспринят как приговор. Так, Коббан видел основные признаки смерти не в том, что в его эпоху в политической философии не было значительных фигур уровня Аристотеля, Макиавелли, Гоббса, Локка, Канта, Гегеля, Маркса, а в *решительной* тенденции прекращения мыс-